
Buchananov koncept političke ekonomije: od ekonomije kao razmjene do konstitucionalne političke ekonomije

TONČI KURSAR*

Sažetak

Autor propituje Buchananov doprinos suvremenoj političkoj ekonomiji. Polazi od pretpostavke da njegova koncepcija ekonomije kao razmjene povezuje političku i ekonomsku znanost. Pokazuje da je to moguće zato što je Buchanan odbacio teoriju alokacije koja je standardna za ekonomsku znanost, a aktualizirao teoriju tržišta utemeljenu na razmjeni. Buchananu je teorija alokacije sporna jer predmet ekonomije svodi na skup problema, a ne na karakteristični oblik ljudske djelatnosti. Zato on koristi pojam *simbiotike* koji označava pristup utemeljen na proučavanju veza među različitim akterima koje su uzajamno korisne za sve. Buchananova se osnovna koncepcija razvijala i 80-ih je godina prošlog stoljeća dobila konačni oblik kao konstitucionalna politička ekonomija. Konstitucionalna politička ekonomija predstavlja pokušaj da se objasne mogućnosti različitih pravno-konstitucionalnih pravila koja određuju osnovni okvir u kojem biraju ekonomski i politički akteri. Autor misli da je za političku znanost osobito bitna činjenica da Buchanan definira ovaj tip političke ekonomije i kao obnovu političkog u ekonomiji. Ovako je, s jedne strane, postao prijepornim za ekonomiju kao disciplinu, a s druge, prihvatljivijim za političku znanost. Ipak, autor pokazuje kako sama činjenica da Buchananov rad prelazi stroge granice društvenih disciplina, ne znači da on bezrezervno otvara prostor političkoj znanosti. Naime, Buchanan teži fundamentalnoj reviziji strogih granica među disciplinama u društvenim znanostima, što može dovesti u pitanje sadašnji status političke znanosti.

Ključne riječi: ekonomija, ekonomija kao razmjena, javni izbor, konstitucionalna politička ekonomija, politička znanost

Uvod

Nije sporno da američki ekonomist James M. Buchanan pripada krugu kontroverznijih dobitnika Nobelove nagrade za ekonomiju. Ostavimo li po strani političke implikacije njegove teorije, jedan dio kontroverzija izazivaju njegove dvojbe oko vlastitoga profesionalnog identiteta. Naime, u nekim se njegovim djelima često mogu pronaći tvrdnje ili pitanja ovoga tipa: "ima nešto što se naziva 'ekonomija' ili 'zašto ja nisam

* Tonči Kursar, viši asistent-istraživač Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu.

ekonomist’?”. Drugi dio kontroverzija proizlazi iz činjenice da nije uvijek posve jasno zašto je Buchanan dobio Nobelovu nagradu. O tome svjedoči i prikaz Buchananovog članka *The Constitution of Economic Policy* (Buchanan, 1987.) koji je svojedobno objavljen u *Ekonomskoj politici*. U prikazu je navedeno da je Buchanan dobio nagradu zato što je pokazao kako je javni službenik čovjek “kao i svaki drugi”. Nakon toga uslijedilo je pitanje: “Može li ovakva trivijalnost donijeti Nobelovu nagradu?” (Gligorov, 1988.: 37). Sa sličnim su se pitanjem suočili i drugi koji su ga nastojali predstaviti javnosti. Thomas Romer je, primjerice, konstatirao da Buchananu može biti problem to što se obično u tisku “laureatova životna dostignuća pokušavaju sažeti u jednu rečenicu”, što u njegovom slučaju stvara dojam, da je dobio nagradu “zato što je spoznao da su političari motivirani sebičnim interesom” (Romer, 1988.: 165). Ipak, vrlo se brzo može utvrditi da se iza ove trivijalnosti krije potencijal koji je donio “preobražaj načina na koji su ekonomisti i politolozi izučavali vlade i njihove odnose s onima kojima se vlada” (Romer, 1988.: 165). Premda Buchananov analitički pristup još nije dovoljno zaživio u ekonomiji, a ni u političkoj znanosti, spomenuta trivijalnost o javnom službeniku zaslužuje Nobelovu nagradu “ako se ... (uzme u obzir) ... kontekst u kojemu se izgovara” (Gligorov, 1988.: 37). Radi se, naime, o političkom kontekstu.

U ovom se radu izvodi Buchananov koncept ekonomije kao razmjene tako da se pokazuju njegove bitne značajke u odnosu na standardne koncepcije u ekonomskoj znanosti. Njegova se ekonomija kao razmjena dovodi u vezu s Hayekovom koncepcijom katalaksije. Posebno se pokazuje da ekonomija kao razmjena nije ekonomija politike kao sfere, nego konstitucionalni pristup tržišnoj razmjeni. U drugom i trećem dijelu analiziraju se različiti pojmovi koji se vežu za djelo Jamesa Buchanana. U zaključku se kratko naznačuje status njegova pristupa u suvremenoj političkoj znanosti.

Buchananov koncept ekonomije kao razmjene

Kad jedan dobitnik Nobelove nagrade za ekonomiju pita: “Ako nisam ekonomist, što sam?”, (Buchanan, 1979.: 279) vjerojatno se možemo složiti da je to zadnje što bi se očekivalo od jednog laureata. Navedena dvojba potječe iz postskriptuma Buchananove knjige *What Should Economist do?* kojeg je on prvotno htio nazvati ‘*Why I Am Not an Economist?*’, kao parafrazu naslova Hayekova eseja ‘*Why I Am Not Conservative?*’. Buchanan je, ipak, odolio iskušenju i nazvao ga ‘*Retrospect and Prospect*’. Odustao je od naslova, ali je navedena dvojba ostala u tekstu. Što je onda Buchanan ako nije ekonomist? Njegov odgovor započinje pitanjem: “Staromodni *freak* čija je funkcionalna uloga u općoj shemi stvari odlepršala u povijest? Možda bih trebao prihvatiti ideju o pristojnom povlačenju te ispunjen alkoholom okopavati svoj kupus. Da moderni tehničari doista prave ‘bolje’ ekonomske mišolovke, možda bih mogao tako učiniti. Međutim, umjesto dokaza o napretku, vidim nastavak erozije intelektualnog (i socijalnog) kapitala koji je bio akumuliran u najboljim danima ‘političke ekonomije’. Gledam mlade ekonomiste ... koji su potpuno nezainteresirani i nekompetentni za ispitivanje elementarnih ekonomskih propozicija ... (umjesto toga) ... oni ... su prisiljeni koristiti svoje znatne mentalne potencijale za razrješivanje eskapističke zagonetke moderne matematike” (Buchanan, 1979.: 280). Buchanan vjeruje da se stanje može opisati Knightovom uzrečicom: “nazvati situaciju beznadnom isto je kao nazvati je idealnom”. Riječ je o

tome da se “ekonomisti, ... suoč(e) sa svojom osnovnom odgovornošću ... te da barem pokušaju spoznati svoj predmet” (Buchanan, 1979.: 18). Početak “nade u bolje” otkriva u, kako kaže, “često zanemarivanom mjestu” Smithove knjige *The Wealth of Nations*. Ono se nalazi u drugom poglavlju knjige i glasi: “podjela rada, iz koje se izvode tolike prednosti, izvorno nije učinak nikakve ljudske mudrosti koja predviđa i teži postizanju onoga općeg obilja do kojeg dovodi podjela rada. Podjela rada je nužna, premda veoma spora i postupna posljedica određene sklonosti ljudske prirode koja nema na umu tako veliku korist; sklonosti trgovini, trampu i mijenjanju jedne stvari za drugu” (Smith, 1986.: 117).

Prema njegovu sudu, “ovdje je sigurno odgovor na ono što ekonomika ili politička ekonomija jest” (Buchanan, 1979.: 19). Naime, Buchanan zaključuje da bi ekonomisti trebali mnogo više pozornosti poklanjati određenom obliku ljudskog djelovanja i različitim institucionalnim aranžmanima koji su rezultat ovog oblika djelovanja. Studij ekonomije mora, dakle, sadržavati “ljudsko ponašanje u tržišnom odnosu ... i različite varijacije u strukturi koje ovaj odnos može zadobiti” (Buchanan, 1979.: 19). Ukratko, Buchanan preferira ‘teoriju tržišta’, a ne ‘teoriju alokacije resursa’. Njegovu koncepciju možda je najbolje sažeo američki politolog William Riker. Riker je, premda i sam neko vrijeme zadovoljan staromodnom definicijom koja je isticala alokaciju, utvrdio da su današnji ekonomisti skloniji naglasiti proces razmjene prije nego krajnje alociranje dobara. Logika je sljedeća: ako već postoji proces alokacije, “onda je očito da se nešto alocira, ... (pa) ... nema potrebe naglašavati ishod” (Riker, 1988.: 248). Buchananova politička ekonomija, u osnovi, “odražava profesionalnu orijentaciju školovanog ekonomista koji oko sebe vidi razmjenu kamo god se okrene” (Raisman, 1990.: 175).

Buchanan, dakle, misli da ekonomija mora proučavati ljudsko ponašanje u uvjetima razmjene. Njegova osnovna intencija, ipak, “nije toliko ... promjena u osnovnom sadržaju onoga što ... izučavamo koliko promjena u načinu na koji pristupamo svom materijalu” (Buchanan, 1979.: 26). Ovdje se radi o tome da “ekonomisti modificiraju svoje misaone procese, da gledaju na isti fenomen ‘drugim naočalama’, da upotrijebim(o) prikladnu Nietzscheovu metaforu” (1979.: 26).

Buchananu promjena u pristupu, ponajprije, znači okretanje pitanju ‘ekonomske organizacije’. Upravo se na ovom pitanju vide dva odgovora koji sugeriraju različite pristupe. Naime, ako se polazi od ‘bogatstva nacije’ i ako logika izbora ili alokacije čini ‘problematici’ element, “ekonomist će na tržišni poredak gledati kao na *sredstvo* ispunjavanja osnovnih ekonomskih funkcija koje se moraju obavljati u svakom društvu” (1979.: 30). U okviru ovog pristupa tržište je isključivo “izvedena konstrukcija, kalkulativno sredstvo, ... koje procesuiru informacija, prihvata inpute, i transformira ih u ishode koje potom distribuiru” (1979.: 30).

Drugi odgovor na ovo pitanje je, u osnovi, i Buchananova pozicija. Naime, tržište ili tržišna organizacija nije *sredstvo* ispunjavanja nečega, nego institucionalni oblik procesa dragovoljne razmjene u kojem glavnu ulogu imaju pojedinci. U osnovi, mreža odnosa koja nastaje iz trgovačkog procesa kao institucionalnog okvira naziva se ‘tržište’. Može se reći da je to “okvir, arena u kojoj ... ekonomisti, ... promatraju ljude koji pokušavaju ispuniti vlastite svrhe, kakve god one bile” (1979.: 31). Na ovom se mjestu poziva na Franka Knighta i Milтона Friedmana, “ljude s kojima se slaže o načelima političko-filozofskog poretka” (1979.: 22). Kod Knighta mu je zanimljivo njegovo mišljenje

da je 'društvena organizacija' predmet bavljenja ekonomista. Friedman za Buchanana ima značenje, ponajprije, zbog njegova određenja ekonomije kao proučavanja načina na koji određena zajednica rješava svoje ekonomske probleme. Knight i Friedman, u osnovi, identificiraju 'društvo' kao "entitet, suočen s ekonomskim problemom, ... (koji) ... uvijek mora biti shvaćen na osnovi njegovih individualnih članova" (1979.: 22).

Buchananova je pozicija, međutim, suprotna onoj koju zastupa Lord Robbins u knjizi *The Nature and Significance of Economic Science* koja je imala velik utjecaj na definiranje ekonomije. U ovoj knjizi Robbins polazi od pretpostavke da "ekonomski problem uključuje problem *alokacije* koji je nužno nastao na osnovi rijetkosti kao činjenice, nužnosti izbora" (Buchanan, 1979.: 20). Za Buchanana je njegov pristup dvojbena zato što se u ovoj knjizi predmet ekonomije vidi, ponajprije, kao problem ili skup problema, a ne kao karakterističan oblik ljudske djelatnosti. Prema njemu, problem nastaje u trenutku kad Robbins nastojeći ostati potpuno neutralan glede ciljeva, ostavlja ekonomiju nedefiniranom. Buchanan misli da je potreban dodatni korak kako bismo došli do definicije predmeta, pa u tom smislu navodi utilitarce koji su pokušali premostiti jaz među osobnim ili individualnim jedinicama odlučivanja i 'društvenim agregatima'. Oni su to radili tako što su 'sumirali koristi'. O njegovu pristupu Buchanan kaže: "Ostajući ... 'nedefiniranim' u naglašavanju univerzalnosti alokacijskog problema bez istodobnog određivanja identiteta agenta koji bira, Robbinsov doprinos metodi tendencijski je promovirao širenje konfuzije za koju se nadao da će biti izbjegnuta. Ekonomisti su sada, osvrćući se za Robbinsom, znali kad prelaze most; oni su izravno postavljali svoje vrijednosne sudove u formi 'funkcija društvenog blagostanja'. Kad je ovo jednom učinjeno, osjećali su se slobodnima maksimizirati sadržaj onoga što osjećaju. ... Napustili su, dakako, njegovu poziciju neutralnosti prema ciljevima Oni nastavljaju raditi na *ekonomskom* problemu ... i ovaj problem, na prvi pogled, ostavlja umjetan dojam da je to ono na što se općenito referiramo u definicijskom uvodu u naš predmet" (1979.: 23). Buchanan ove ekonomiste naziva 'socijalnim ekonomistima' jer su potpuno zaokupljeni alokacijom rijetkih resursa među konkurentnim ciljevima.

U ovom je okviru, za Buchanana paradoksalna i sama teorija izbora. To je tako, jer ako je funkcija koristi agenta koji bira unaprijed definirana, "izbor postaje čisto mehaničkim ... (jer) ... nijedna odluka nije, kao takva, potrebna; ne postoji procjena alternativa" (1979.: 25). Kad to ne bi bilo tako, tj. ako funkcija koristi ne bi bila do kraja definirana, izbor bi postao stvarnim, a odluke koje bi se donosile bile bi 'nepredvidivi mentalni događaji'. Za stanje intelektualne konfuzije, Buchanan drži odgovornim, barem dijelom, i samu riječ *ekonomika* zato što "nas 'ekonomizirajući' proces izravno navodi na teoriju izbora. Stoga predlaže da se prestane rabiti pojam *ekonomije* pa čak i *političke ekonomije*, premda je "ovaj posljednji pojam mnogo superiorniji" (1979.: 26). Umjesto tih pojmova, predlaže pojam *simbiotike* ili *katalaksije*. Vjeruje da je pojam simbiotike pogodniji, a definira ga kao "proučavanje veze među različitim organizmima ... (koja) ... je uzajamno korisna za sve strane. Ovo, manje ili više, izražava ideju koja bi trebala biti središnja u našoj disciplini. Ona svraća pozornost na jedinstvenu vrstu odnosa, onu koja uključuje kooperativno povezivanje pojedinaca, jednog s drugim, čak i kad su im interesi različiti. Usredotočuje se na 'nevidljivu ruku' Adama Smitha koju je tako malo neekonomista shvatilo na pravi način" (1979.: 27).

Po čemu se simbiotika razlikuje od tradicionalno shvaćene ekonomije? Na to se pitanje može odgovoriti ako se navede određena situacija izbora koja ostaje izvan okvira simbiotike. U tom smislu Buchanan poseže za odnosom Robinsona Crusoea i Petka. Tako npr. Robinson Crusoe prije Petkova dolaska na otok donosi odluke, ali je njegov ekonomski problem tradicionalno definiran. Čak i na najširoj konceptualnoj osnovi ova situacija izbora, po Buchananu, nije prikladna početna točka ekonomije kao discipline. Naime, Crusoeov je problem kalkulativan budući da se svodi isključivo na programiranje ugrađenog kompjutora u njegovoj glavi. Jedinствeni simbiotički aspekti ponašanja i ljudskog izbora “pojavljuju se samo kad Petko stupi na otok i kad je Crusoe prisiljen na *povezivanje* s drugim ljudskim bićem ... (što) ... traži da nastupi ... nova vrsta ponašanja, ona koja se odnosi na razmjenu, trgovinu ili sporazum” (1979.: 28).

Simbiotika, po Buchananu ne bi trebala uključivati strategijske odabire koji se pojavljuju u situacijama čistog konflikta. Takva bi se situacija mogla pojaviti kad bi Crusoe tretirao Petka kao sredstvo za ostvarivanje svojih ciljeva, tj. kao dio prirode. U tom bi slučaju došlo do borbe u kojoj pobjednik uzima plijen. Simbiotika uključuje situaciju u kojoj Crusoe, odluči li izbjegavati čisti konflikt i prihvati li činjenicu da su Petkovi interesi u osnovi različiti od njegovih, shvaća da se uzajamna korist ostvaruje razmjenom ili trgovinom. Upravo ovo zajedništvo u koristi koje mogu ostvariti “različiti organizmi kao rezultat kooperativnih aranžmana ... jedna je bitna istina u našoj disciplini” (1979.: 28).

Koncepcija simbiotike odgovara Hayekovoj koncepciji znanosti o razmjeni. Hayekov argument polazi od toga da se pojam ekonomije koristi za opisivanje dvaju različitih stanja. U prvom ‘ekonomija’ “u doslovnom značenju, predstavlja organizaciju ili aranžman u kojem netko svjesno alocira resurse prema jedinstvenom redoslijedu ciljeva” (Hayek, 1997.: 124). Hayek misli da je ekonomski račun ili ‘čista logika izbora’ prikladna metoda izučavanja ovako shvaćene ‘ekonomije’. S druge strane, pojam se može povezivati s onim što on naziva *katalaksijom* ili spontanom tržišnim poretkom. *Katalaksija* je analogna pojmu ‘katalaktika’ ... koji je često predlagan kao zamjena za termin ‘ekonomije’. (I ‘katalaksija’ i katalaktika’ izvode se iz grčkog glagola *katallatein* koji, karakteristično, ne znači samo ‘trampiti’ i ‘razmjenjivati’ nego ‘primiti u zajednicu’ i ‘preobratiti neprijatelja u prijatelja’. Poanta katalaksije kao spontanog poretka jest u tome da njezina uredenost ne počiva na njezinoj orijentaciji na neku hijerarhiju ciljeva, stoga ona za sebe kao cjelinu neće osigurati da najvažnije dođe prije manje važnog” (Hayek, 1989.: 73).

Buchanan se opredijelio za pojam ‘simbiotike’ držeći ga ‘pogodnijim’. On nije detaljnije obrazlagao razloge uporabe tog termina, ali možemo pretpostaviti da je na njegovu odluku utjecala i želja da se razlikuje od Hayeka. Njihove su dodirne točke prisutne i u stavu prema tržišnoj ortodoksiji. Pojam ortodoksije označava “vrstu ekonomije, posebno mikroekonomije, koja se obično podučava u školama i sveučilištima Zapadne Europe i drugim mjestima gdje slave Walrasa, Marshalla i Samuelsona” (Hargreaves/Hollis, 1984.: 7). Ona se sastoji od dviju posebnih komponenti: ‘neoklasične ekonomije’ i ‘pozitivne ekonomije’ koja se odnosi na ‘ortodoksno objašnjenje znanstvene metode’. Neoklasična ekonomija temelji se na međuigri pojedinaca i poduzeća koji maksimiziraju profit. U neoklasičnoj slici “individualne preferencije određuju ekonomske ishode unutar zadane tržišne strukture, a podvrgnute su ograničenjima nametnutim raspoloži-

vom tehnologijom. ... Ne postoje društveni ili politički utjecaji. Oni pripadaju okviru, a na slici se i smjer ekonomskih transakcija može razumjeti u skladu s tim iznutra” (Hargreaves/Hollis, 1984.: 7). Prema Hayeku, ponašanje se ekonomskih aktera ne može predvidjeti zato što “oni nisu sveznajući i suočeni su sa svijetom neizvjesnosti u kojemu putem procesa razmjene rabe djeliće znanja koje koriste za individualne svrhe” (Barry, 1979.: 48). S druge strane, Buchananu je teorijski model savršeno kompetitivnoga općeg ekvilibrijuma možda i ponajviše odgovoran za intelektualnu konfuziju. Ona nije rezultat toga da ovaj model “nije u korespondenciji sa stvarnošću ... (jer to nije) ... nijedan model koji ima prediktivnu vrijednost. Njegova se osnovna pogreška nalazi u tome što on prebacuje postupak individualnog izbora iz socioinstitucionalnog konteksta u onaj izvanjski, kalkulativni” (Buchanan, 1979.: 29).

Dakle, tržište ne može biti kompetitivno na osnovi pretpostavke ili konstrukcije o jedinstvenom ‘optimumu’ ili ‘ekvilibriju’. Ono tek postaje konkurentnim, a pravila konkurencije rezultat su pojave institucija koje ograničavaju individualno ponašanje. Buchanan za rješenje skupa jednadžbi općeg ekvilibrijuma kaže da “nije unaprijed određeno egzogeno determiniranim pravilima. Opće rješenje, ako postoji, *nastaje* kao rezultat cijele mreže tekućih razmjena, pogodbi, trgovina ... koje se na posljetku u nekoj točki prestaju obnavljati. “Na svakoj se razini ove evolucije prema rješenju ostvaruju dobitci, i kad se ovo ostvari, smjer kretanja se mijenja” (1979.: 29).

Prema Buchananu, pojedinac se okreće zajednici tako da treba razviti pristup koji bi pokrio pojavu političkog ustava. Tako se na konceptualnoj razini dolazi do kontraktarijanske teorije države koja predstavlja pristup ljudskom djelovanju na kojem on misli temeljiti modernu ekonomiju. U osnovi, politička ograničenja koja su iracionalna u uvjetima savršene konkurencije, “mogu biti racionalna kad tržište griješi” (Coleman, 1987.: 76). Tada je na djelu ‘kooperativni višak’ koji se definira kao “razlika između neefikasnog ekvilibrijuma ljudske interakcije u naličju tržišne pogreške i optimalne ravnoteže tržišnog uspjeha” (Coleman, 1987.: 81). Uz politiku, u ‘kooperativni višak’ ulaze i moralitet i zakon.

Uvođenjem kontraktarijanskih elemenata, Buchanan predlaže da se sustav ljudskih odnosa, koji su u području interesa ekonomista, proširi tako da “uključuje kolektivne kao i privatne organizacije” (Buchanan, 1979.: 33). On ipak priznaje da u ovom slučaju treba razriješiti pitanje odgovarajućeg razlikovanja između politike i ekonomije kao socijalnoznanstvenih disciplina. Ovako dolazi do svoje kontroverzne koncepcije ‘politike kao razmjene’. Za njega nije sporno da je razlikovanje među tim disciplinama pitanje naravi društvenih odnosa koji vladaju među pojedincima. Premda tvrdi da je “ekonomija proučavanje cijelog sustava odnosa razmjene, ... (dok) ... je politika proučavanje cijelog sustava prisilnih ili potencijalno prisilnih odnosa ... (ipak postoji) ... potencijalnost razmjene u onim sociopolitičkim institucijama za koje normalno mislimo da utjevljuju, ponajprije, prisilne ili kvaziprisilne elemente. Onoliko koliko čovjek ima na raspolaganju alternativa za djelovanje, toliko se prema svojim suradnicima odnosi kao prema, na neki način, ‘jednakima’. Drugim riječima, oni su tada u trgovačkom odnosu. Ekonomski je odnos do kraja zamijenjen političkim samo ondje gdje je renta isključivi element dobiti” (1979.: 34). Buchanan je ovdje samo vjeran svojim klasično-liberalnim korijenima, tj. Smithovom metodologijskom individualizmu koji “tretira odvajanje ekonomskog i društvenog kao nešto artifičijelno zbog ambicioznog razloga da ljudska bića

uistinu pokreću individualistički ekonomski motivi u svim područjima života” (Gray, 1999.: 40). Upravo ovo uklanjanje podjele ekonomsko/društveno, tj. političko, i Buchananovo naglašavanje ‘potencijalnosti razmjene’ u institucijama s prisilnim momentima vodi prema konceptu koji polazi od pretpostavke da su politika, moral i pravo samo proizvod logike razvitka tržišta.

Argumenti za ovo mogu se izvesti iz načina na koji Buchanan tretira tržište. Po njemu tržište ulazi u “one institucije koje proizlaze iz individualističkog sporazuma, bez obzira na to jesu li ove institucije po svojoj naravi privatne ili kolektivne i bez obzira na posljedice ovih institucija” (Hamlin, 1984.: 120). Ovakvo pozicioniranje tržišta nije prikladno akceptirano od strane nekih vodećih teoretičara javnog izbora. Možda je za to najilustrativniji primjer Dennis Mueller koji koristi tradicionalni tržišni koncept u opisanju javnog izbora. Naime, Müller definira javni izbor kao “ekonomsko izučavanje netržišnih odluka ili, jednostavno, primjenu ekonomije u političkoj znanosti (Mueller, 1976.: 395). On, dakle, zadržava podjelu na državu i tržište, a ta podjela ne prihvaća konstitucionalnu dimenziju Buchananovog učenja koja počiva na razmjeni. Buchanan, u osnovi, koristi širi pojam tržišta naglašavajući da je upravo tržišni proces ono što treba biti predmet teoretičara javnog izbora, a ne neka posebna sfera. Tako on u knjizi *Liberty, Market, and State* za sebe tvrdi da je “konstitucionalist-kontraktarijanac ... (koji) ... interpretira ... (i) ... politički proces kao *generalizaciju tržišta*” (Buchanan, 1986.: 65).

Postavlja se pitanje zašto je tržište bitno? Dva su moguća odgovora. Uporaba pojmova ‘mikrotržišta’ i ‘metatržišta’ daje prvu mogućnost iščitavanja Buchananove koncepcije tržišta (Hamlin, 1984.). Pojam metatržišta može se čitati i kao razina konstitucionalnog izbora. Ovo je razlikovanje korisno i za utvrđivanje motiva koje pojedinci imaju kad se na razini metatržišta odlučuju odabrati mikrotržište kao društvenu instituciju. Argumentacija polazi od distinkcije mikrotržište/procedure kolektivnog odlučivanja, prihvaćajući međudnose koji vladaju među pojedincima. Na idealiziranom mikrotržištu pojedinac je odgovoran za izbor, ali i snosi posljedice vlastitog djelovanja. Budući da mikrotržište tvori više ljudi, nijedan pojedinac ne može imati kontrolu nad drugim pojedincima, premda se, dakako, osjeća uzajamni utjecaj odluka koje oni donose. U odnosu na idealizirani kolektivni izbor, gdje pojedinac i po definiciji nije odgovoran za odluke, a nastale su posljedice potpuno neovisne o načinu na koji je pojedinac glasovao, mikrotržište je koordinacijska institucija za individualne izbore, koja nikad bez razloga ne ograničava neovisna djelovanja pojedinaca.

Treba spomenuti kako se ovom distinkcijom ne želi dokazivati da mikrotržište proizvodi relativno poželjne rezultate, tj. da je ono na neki način dobro ili optimalno. Ovdje se, ponajprije, radi o tome da će mikrotržište tendencijski biti “birano od pojedinaca u kontekstu metatržišta budući da osigurava institucionalnu strukturu koja omogućava pojedincima maksimalno dostižan stupanj neovisnosti” (Hamlin, 1984.: 122). Tržište, ustvari, dopušta samoodređenje jer su “vlasnička prava na raspolaganje ponajprije i pravo raspolaganja vlastitom osobom i vlastitom radnom snagom, jednoznačna i neprijeporna, ... (pa) ... tu ljudi mogu dobrovoljno među sobom dogovarati ... korisne sporazume” (Weede, 1992.: 110; Beetham, 1993.: 187-201).

Međutim, kad Frank Knight postavi pitanje: “zašto bi pojedinci organizirali svoje poslove na tržištu” odgovor je drukčiji. On ne bi bio zadovoljan prethodnim obrazlože-

njem jer argument maksimalne tržišne ‘slobode od’ vidi u drukčijem svjetlu. Prema njegovu sudu, kad bi ostalo samo na ovome, sve bi na neki način ostalo “na razini banalnog i trivijalnog” (Knight, 1963.: 263). Naime, za razliku od Hamlina, Knightov argument počiva na ‘ideji društvene stabilnosti’. Za Knighta je stanje efikasno jedino ako se pristalo na njega! Međutim, konsenzus se teško postiže i jednako teško održava kad se jednom postigne. Ako je, dakle, stabilnost ovisna o međusobnom sporazumu i budući da je takav konsenzus rijedak i lomljiv, postavlja se pitanje koju vrstu institucionalnih aranžmana treba primjenjivati? Za Knighta je ta institucija tržište. To obrazlaže ovako: “Golema i neprocjenjiva zasluga razmjenskog mehanizma jest to što omogućava golemom broju ljudi da kooperiraju u uporabi sredstava za postizanje ciljeva toliko dugo dok su njihovi interesi zajednički, bez raspravljanja o ciljevima i metodama. To je jasan i jednostavan sustav naravnih sloboda. Načelo slobode, tamo gdje se ono primjenjuje, isključuje sve druge vrijednosti iz društvenog djelovanja. Obratno, sporazum o uvjetima kooperacije kroz raspravu je težak ... Jedini uvjet koji se traži za tržište jest jedan negativni etički princip po kojem se jedinke ne trebaju moliti nikome na osnovi prisile ili prijevere” (Knight, 1963.: 264).

Dakle, tržište je pogodna institucija, ponajprije stoga što ne dovodi u pitanje, ili barem ne tako često, temeljni konsenzus o društvenim vrijednostima, a s druge strane maksimalizira korisne interakcije. Za razliku od Hamlinovog isključivog oslanjanja na koncepciju negativne slobode, Knightovo povezivanje ideje društvene stabilnosti, konsenzusa i negativne slobode potpunije tumači logiku Buchananove konsenzualne teorije tržišta.

Pretpostavke konstitucionalne političke ekonomije

Konstitucionalna politička ekonomija kao istraživački program ima jednu osobinu koja je veže za sve Buchananove prijašnje koncepcije. Naime, “samo pojedinci biraju i djeluju” (Buchanan, 1989.: 61). Društveni agregati za konstitucionalnu političku ekonomiju i sve njezine izvedenice od sekundarnog su značenja. Buchanan ističe da oni agregatni rezultati koji se ne mogu objasniti odabiranjima pojedinaca “stoje kao izazov znanstveniku prije nego kao neka demonstracija neindividualističke organske jedinice” (1989.: 61).

Ovdje se, dakle, radi o metodologijskom individualizmu koji je, u osnovi, opće mjesto i za ekonomiste koji pripadaju u *mainstream*. Međutim, Buchanan kaže da filozofski dodatak ove pozicije nije toliko široko prihvaćen, te se često i odbacuje. Ovim nastoji upozoriti na razliku između metodologijskog individualizma koji se “zasniva na individualnom izboru kao osnovnoj jedinici analize i druga pretpostavke koja locira krajnji izvor vrijednosti, ponajprije u pojedincima” (1989.: 62). Za Buchanana je bitno inzistirati i na jednom i na drugom individualizmu. Razlog je taj što ne postoji ono što Buchanan naziva, ‘normativnim mostom’, među vrijednostima koje bi pojedinci promovirali i neindividualističkim vrijednostima za koje se obično misli da služe kao krajnji normativni kriteriji. Glede samog odnosa metodologijskog i normativnog ili etičkog individualizma u Buchananovoj konstitucionalnoj političkoj ekonomiji, neprijeporno je da je ovaj drugi važniji. On doslovce kaže: “ako se prihvati druga pretpostavka ... (normativni individualizam) ... koja se tiče lokacije krajnjeg izvora vrijednosti, ne postoji

drugo sredstvo izvođenja ‘logike pravila’, nego one koja se zasniva na korištenju individualno izraženih interesa” (1989.: 62).

Najvažniji prethodnik konstitucionalne ekonomije bio je Knutt Wicksell koji je bio individualist i na jedan i na drugi način. Dakle, i metodologijski i normativno. Buchanan ga cijeni jer je privukao pozornost svojim nalazom o značenju pravila unutar kojih se vrši izbor od strane političkih agenata. Uz to je Wicksell shvatio da napori oko reforme moraju biti usmjereni na “promjene u pravilima odlučivanja prije nego na modifikaciju očekivanih rezultata na osnovi utjecaja na ponašanje aktera” (1989.: 62). Njegov kriterij jednoglasnosti uveden je u konstitucionalnu ekonomiju kao što je i blisko povezan s kontraktarijanskom tradicijom u političkoj filozofiji. Za Buchananu je osobito bitna veza među Wicksellovim i Paretovim načelima. Naime, ako se samo individualna vrednovanja uzimaju u obzir, onda se nijedna promjena ne može ocijeniti ‘efikasnom’ “sve dok i ako neka sredstva ne djeluju tako da sve pojedince i (grupe) navedu na sporazum” (1987.a: 586). Wicksellov se doprinos može odrediti kao “uvođenje komparativne analize pravila ili institucija u metodološkom okviru koji se rabi i zasniva na kriteriju efikasnosti, koji ... ne zahtijeva odvajanje ni od jedne individualističke propozicije kako je prije navedeno” (Buchanan, 1987.a: 586).

Druga bitna pretpostavka konstitucionalne političke ekonomije jest *homo economicus* koji u konstitucionalnom izboru zauzima središnje ulogu u komparativnom institucionalnom istraživanju. Buchanan misli da se za “pojedince drži kako nastoje na vlastitom interesu koji je definiran tako da zadrži operativni sadržaj” (1989.: 63). Dva su razloga za uporabu ovog principa. Prvi se odnosi na shvaćanje da pojedinci promjenom institucionalnog okvira, tj. prelaskom iz tržišta u političku sferu, ne mijenjaju motivaciju. Uz ovu konzistentnost postoji još i ono što Buchanan naziva ‘korisnost modela za čitavu postupak institucionalne usporedbe’. Naime, ako je cilj uspoređivanje učinaka alternativnog skupa ograničenja, nužna nam je neka pretpostavka o bihevioralnoj konzistenciji u vezi s alternativama “kako bi identificirali one razlike u rezultatima koje su spojive s razlikama u ograničenjima” (1989.: 63).

Drugi argument za uvođenje pojma *homo economicus* u konstitucionalni izbor Buchanan drži mnogo važnijim. Ovdje poziva na oprez budući da *homo economicus* može biti i mogući izvor konfuzije pa treba upozoriti na razliku među uporabom pojma *homo economicus* u prediktivnim društvenim znanostima i u konstitucionalnoj ekonomiji. Naime, postoji argument za uporabu ove konstrukcije u konstitucionalnoj ekonomiji, “čak ako postoje empirijska ograničenja u vezi eksplanatorne moći modela kod ... (prediktivnih društvenih znanosti)” (1989.: 63). Buchanan je ovdje inspiriran Humeom i Millom. Prvi je mislio da se uspostavilo kao maksima, da u stvaranju svakog sustava vladavine svakoga treba smatrati lopovom. S druge strane, Mill je podupirao tezu da već samo načelo konstitucionalne vlade sadržava pretpostavku da će politička moć biti zlorabljena kako bi se postigla određena svrha onoga koji je posjeduje. To nije tako zato što je uvijek tako, nego zato što se ovdje radi o onome što Mill naziva, ‘prirodnom tendencijom stvari’, što znači da se čuvamo onoga što je izvanredna uporaba slobodnih političkih institucija. Ovdje Buchanan misli da bi predviđeni diferencijalni gubitak od “bihevioralnog odstupanja od modela koji uključuje ‘optimističku’ motivacijsku pretpostavku mogao biti mnogo veći nego predviđeni diferencijalni dobitak ako se pokaže

da je model bio precizan pretkazatelj” (1989.: 63). Dakle, Buchanan misli da se *homo economicus* rabi kao neka vrsta nužne predostrožnosti.

Pojmovna ‘zbrka’; Konstitucionalna politička ekonomija: ‘Virginijska politička ekonomija’, ‘teorija javnog izbora’, ‘konstitucionalna ekonomija’ i ‘konstitucionalna politička ekonomija’

Kad se želi točno odgovoriti na pitanje kako se naziva Buchananova teorija, nastaju poprilični problemi. Osnovni razlog takvom stanju jest u činjenici da se za njegovo ime veže više teorijskih koncepcija. Najčešće su to ‘virginijska politička ekonomija’, ‘teorija javnog izbora’, ‘konstitucionalna politička ekonomija’ ili ‘konstitucionalna ekonomija’. Kad je riječ o ‘virginijskoj političkoj ekonomiji’, Buchanan kaže da je ova ‘politička ekonomija’ rođena 1948. na Sveučilištu Chicago na osnovi suradnje s Warrenom Nutterom. Oni su se složili da je ondašnja “ekonomija odstupila od ... svojih klasičnih temelja kao komponentnog elementa u sveobuhvatnoj moralnoj filozofiji i da je tehnika zamijenila supstanciju” (1992.: 94). Kao teorijska koncepcija ‘virginijska politička ekonomija’ započela je naglašavanjem “ograničenja političkog procesa prije nego na bilo koju shemu koja koristi politiku za ispravljanje tržišnih pogrešaka” (1992.: 97). U ovom se pogledu bitno razlikuje od teorije ekonomije blagostanja po kojoj je tržište manjkavo u alokativnom procesu, ali se “misli da bi ‘idealna’ vlada mogla biti alternativa” (1989.: 25). Dakle, politička ograničenja koja su iracionalna u uvjetima savršene konkurencije, “mogu biti racionalna kad tržište griješi” (Coleman, 1987.: 80). Isto vrijedi i za zakone i moralitet. Izravni je odgovor na ovu tezu teorije ekonomije blagostanja bila teorija javnog izbora koju je Buchanan razvio kao teoriju ‘vladine pogreške’.

U osnovi, teorija javnog izbora nastojala je upozoriti na neravnotežu u analizi koja je rezultat ideje da politika ispravlja tržišne pogreške. Buchanan kaže da teorija javnog izbora ne ponavlja pogrešku koju su napravili teoretičari ekonomike blagostanja uspoređujući stvarnost s idealom. Teoretičari javnog izbora nisu, naime, postavili neko idealizirano tržište kao učinkovitiju institucionalnu alternativu politici. U ovom kontekstu Buchanan misli da “ako tržišna organizacija treba biti zamjenjena politiziranim poretkom ili obratno, dvije institucionalne strukture moraju biti vrednovane na osnovi predviđanja kako će one stvarno djelovati” (1992.: 99). Kako bi to ostvario, javni se izbor treba odijeliti od političke ekonomije. Buchanan, dakle, dijeli javni izbor koji polazi od političke pogreške od klasične političke ekonomije koja je naglašavala tržište.

Budući da institucije kao tržišta i vlade ne zadovoljavaju idealne standarde djelovanja, bez obzira na to je li cilj alokativna efikasnost, održavanje individualne slobode ili distributivna pravednost, nameće se pitanje što bi se moglo reći o organizacijskoj strukturi? Teorija javnog izbora predložila je usporedbu metodom ‘slučaj po slučaj’. Pritom se misli da će u određenim slučajevima više odgovarati rješenje koje će biti javno, a u nekim drugima privatno, koje će se naći na tržištu. Prema Buchananu, rješenje će nužno biti takvo da će “u kombinaciji javni sektor-privatni sektor manje dominirati javni sektor, nego u onoj kombinaciji koja je mogla nastati na osnovi prevladavajućih ideja 50-ih i 60-ih godina” (1989.: 26). Promjena je nastala na osnovi usporedbe relevantnih alternativa koju pruža teorija javnog izbora. Treba naglasiti da se ove meto-

dologijske dileme u Buchananovu radu zbivaju u turbulentnim 60-ima u SAD-u. On kaže da je anarhiju zamijenio poredak kao osnovni model, što ga je i navelo da ozbiljnije piše političku filozofiju koju je povezao s prijašnjima wicksellijanskim utjecajima i stvorio osnovu za 'konstitucionalnu ekonomiju' ili 'konstitucionalnu političku ekonomiju'. Od 70-ih godina javni se izbor definira cjelovitije tako da sadržava dva posebna programa: prvi je konstitucionalna ekonomija, a drugi je tzv. ekonomska teorija politike. Buchanan je bio privržen samo prvom za koji je rekao da sadržava dva programa; opću kontraktarijansku političku filozofiju i pokušaje izvlačenja "implikacije analize za pitanja praktične javne politike" (1989.: 103).

'Konstitucionalna politička ekonomija' dijelom je nastala zato što su teoretičari javnog izbora "unaprijedili diskusiju o komparativnim institucionalnim alternativama" (1989.: 26). Ovaj naziv po svome smislu odgovara nazivu 'konstitucionalne ekonomije' i stvoren je kako bi odijelio ovo područje od pozitivističkih i empiričnijih teorija politike utemeljenih na interesnim grupama. Buchanan u definiranju konstitucionalne političke ekonomije ('konstitucionalne ekonomije') započinje tvrdnjom da je ona "kao pojam uvedena zbog definiranja i klasificiranja smjera istraživanja i uz to vezanog diskursa o vladinim mjerama 70-ih godina i kasnije" (1989.: 57; McKenzie, 1984.; Voigt, 1997.: 11-53). Predmet ovoga istraživačkog usmjerenja nije nov budući da se može pokazati kako je 'konstitucionalna ekonomija' bliska djelu Adama Smitha i klasičnim ekonomistima. Buchanan kaže da i jedno i drugo područje istraživanja "uključuje pozitivnu analizu koja je u krajnjoj liniji usmjerena na doprinos raspravi o pitanjima vladine politike ... (ali) ... razlika leži u razini ili okviru za analizu" (1989.: 57).

Naime, ortodoksna ekonomska analiza, kako je Buchanan naziva, bila ona interpretirana walrasovski ili marshallovski, pokušava objasniti odabire koje čine ekonomski akteri u postojećoj institucionalno-konstitucionalnoj organizaciji. Normativni se kriteriji politike vrednuju na osnovi teorijske ekonomije blagostanja, a izvršitelj ove analize prezentira svoje nalaze onima koji donose političke odluke. Nasuprot tomu, konstitucionalna je ekonomija pokušaj da se objasne radne mogućnosti različitih pravno-konstitucionalnih pravila koja određuju osnovni okvir u kojem ekonomski i politički akteri biraju. Buchanan misli da konstitucionalna ekonomija u ovom smislu predstavlja 'viši' stupanj analize, nego što je to 'ortodoksna ekonomija.'

Naime, ovi skupovi pravila morali bi se vrednovati analogno rangu *policy*-opcija u institucionalnoj strukturi, s tom razlikom da je epistemološki sadržaj 'kriterija efikasnosti' mnogo transparentniji. To je tako jer Buchanan u startu odbija mogućnost da bi konstitucionalna ekonomija mogla imati veze s onim što se naziva '*policy*-znanost'. Naime, on ističe da se kod konstitucionalne ekonomije radi o pružanju savjeta na drugoj razini, razini konstitucionalnog izbora, dok ortodoksna ekonomija nudi mogućnost savjetovanja praktičnog političara. U osnovi se razlika svodi na to da je kod konstitucionalne ekonomije riječ o izboru ograničenja dok se kod druge radi o izboru unutar ograničenja. Kako bi ovo razjasnio, Buchanan nudi primjer iz ekonomije monetarne politike gdje kaže da je konstitucionalni ekonomist zainteresiran za vrednovanje alternativnih monetarnih režima, a ne za određivanje toga je li monetarna restriktivnost ili labavost "potrebna za unaprjeđenje stabilizacijskih ciljeva u određenom okviru" (1989.: 58).

U pogledu razgraničenja konstitucionalne političke ekonomije od klasične političke ekonomije on napominje kako se klasična politička ekonomija bavila načinima djelovanja tržišta, no bez određenijeg političkog usmjerenja. U ovom je smislu vrlo bliska neoklasičnoj ekonomiji. Međutim, Buchanan naglašava da je klasična analiza “djelovanja tržišta bila samo nužan korak prema mnogo opsežnijem cilju cijelog postupka, a to je da se pokaže zašto tržišta funkcioniraju s prihvatljivom efikasnošću neovisno o političkom usmjeravanju” (1989.: 58). U ovom Buchanan vidi “snažan normativni argument za postojanje konstitucionalne strukture” te tvrdi da se i Adam Smith bavio kompariranjem alternativnih institucionalnih struktura. Smith je zaključio da je ovo moguće modeliranjem “radnih mogućnosti nepolitizirane ekonomije koja stvarno nikad nije postojala te radnih mogućnosti visoko politizirane merkantilističke ekonomije” (1989.: 59). Buchanan kaže da je Smithov normativni argument za *laissez faire* bio dio pozitivne analize interakcija u strukturi ograničenja koje nameće minimalna, ili noćobdijska država. Dakle, ekonomija se, doduše, pojavila kao društvena znanost, ali se nije poklanjala pozornost institucionalnoj strukturi. Za ovaj tip teorije, problem se nastavio zato što se kritika u formi ‘tržišne pogreške’ usmjerila na normativnu reakciju protiv širenja argumenta za *laissez faire*. Taj je smjer prihvatila i socijalistička kritika, bila ona marksistička ili nemarksistička. Nanovo se inzistiralo na pogreškama tržišta, dok se istodobno zanemarivala analiza alternativnih pravila. Određenu iznimku Buchanan vidi u raspravi o socijalističkom računu jer su se u njoj pojavila ispitivanja problema komparativne strukture.

Rezultati razvoja Buchananove konstitucionalne političke ekonomije mogu se svesti na to da je postalo gotovo neprijepornim da uz postojanje pravnog poretka minimalne države ‘tržište griješi’, posebice ako se vrednuje onim što Buchanan naziva ‘idealiziranim kriterijima’ (‘efikasnost’, ‘pravednost’ ili druge apstraktne norme). Nadalje, uz tržište ‘griješi’ i politika ako se vrednuje na osnovi takvih kriterija. Međutim, i Buchananov odgovor koji se zasniva na mogućnosti kompetentne usporedbe radnih mogućnosti alternativnih skupova pravila ili ograničenja izaziva prijepore. Može se reći da ekonomski modeli traže i veću informiranost od one koje posjeduju obični akteri na tržištu jer treba moći “ukalkulirati posljedice svakoga posebnog konstitucionalnog pravila za svoju dobrobit” (Vaughn, 1984.: 243). Glavni je problem u tome kako identificirati uzrok i učinak u kompleksnom okruženju. Iz ovog se nameće pitanje: kako će običan građanin identificirati uzroke inflacije kao propusta u pravilima koji ograničavaju vladu ako ne posjeduje znanja jednog ekonomista. Ili, kako oni mogu shvatiti uzroke složenijih pogrešaka u ekonomskoj politici? Usto nije jasno kako bi se konstitucionalni akteri dogovorili oko učinkovitih mjera koje bi imale kolektivnu dimenziju? Tržište je mnogo jasnije jer je to okvir za koji je ekonomska analiza inicijalno i stvorena te se informacije o alternativa prenose s pomoću cijena izraženih u novcu kojim se vrše kalkulacije dobitka i gubitka, a postoji i “usporediva valuta za vrednovanje posljedica konstitucionalnih odabira” (Vaughn, 1984.: 243). Dakle, za razliku od tržišta gdje postoji veza između novca i dobara koji se zauzvrat dobivaju, u političkoj sferi ne postoji dovoljno utemeljena zamjena za cijene (Barry, 1975.).

Buchanan ima punu svijest o dosegima ove kritike, pa u tekstu *The Constitution of Economic Policy* priznaje kako je politika “daleko od idealizirane kolektivno-kooperativne razmjene koju bi pravilo jednoglasnosti moglo implementirati ... (pa tu) ... potraga za idealiziranom ‘efikasnošću’ izgleda čak besmislenija od analogne potrage na tržištu”

(Buchanan, 1987.: 248). Buchanan nije odstupio od svoje osnovne zamisli jer misli da ove prepreke “ne podrazumijevaju odbacivanje mjerne definicije samog ideala ... (nego) ... su one same ukalkulirane u opći račun pristanka” (1987.: 248). U tom je smislu uloga konstitucionalnih političkih ekonomista da “pomažu pojedincima, kao građanima koji uostalom kontroliraju vlastiti društveni poredak, u njihovoj kontinuiranoj potrazi za onim pravilima političke igre koja će najbolje služiti njihovim svrhama” (1987.: 250).

Zaključak

Premda je Buchanan prijeporan za ekonomsku znanost, ostaje pitanje koji je njegov doprinos političkoj znanosti? Buchananov rad prelazi stroge granice društvenih disciplina što logično otvara prostor u kojem i za suvremenu političku znanost ‘ima mjesta’. Iako ovo, svakako, djeluje ohrabrujuće, stanovit oprez kad je Buchanan u pitanju nije suvišan. Za političku znanost problem je njegova težnja “fundamentalnoj reviziji postojeće ortodoksije ... (te) ... uklanjanju prepreka među disciplinarnim specijalizacijama u društvenim znanostima, ... koje su, ... arbitrarno podignute i održavane” (Buchanan, 1966.: 37).

Ipak, njegovu teoriju treba shvatiti kao dio postbiheviorizma, odnosno metodologijskog pluralizma, koji prevladava u današnjoj političkoj znanosti (Easton, 1997.: 13-47). Naime, teško je poreći da konstitucionalna politička ekonomija kao međudisciplina između političke znanosti, ekonomije i političke ekonomije nudi zanimljive uvide “u formi teorije fiskalnih, monetarnih i regulatornih ograničenja vladi” (McKenzie, 1984.: 15). To bi mogao biti i ključni Buchananov doprinos političkoj znanosti. Buchanan je 60-ih godina prihvatio perspektivizam koji počiva na pretpostavci da u “znanstvenoj kući postoji mnogo blokova i u analiziranju politike sigurno postoji mjesto za alternativne modele” (Buchanan, 1966.: 27). Intonacija njegovih tekstova s kraja 80-ih daje naslutiti da bi on želio ući u *mainstream* političke znanosti. Što ga je u tome spriječilo, najbolje sažima Gabriel Almond u tekstu *Political Theory and Political Science*: “Ako razmatramo tradiciju političke znanosti i mjesto političke znanosti u sveučilišnom *curriculumu*, postaje prilično jasnim da politička znanost općenito nije znanost i nije društvena znanost sve dok se izrazito poziva na druge discipline. Međutim, ako je definiramo, imamo ograničenu i posebnu odgovornost za političke aspekte društvenog procesa. Naša nam prošlost nameće ovo strukturalno ograničenje; i postojanje antropologije, sociologije, prava, povijesti, filozofije, statistike, ekonomije i matematike u sveučilišnoj zajednici suočava nas s neizbježnim problemom intelektualnih i institucionalnih granica. Nismo najbolji suci ondje gdje postoji kompetencija psihologa, sociologa, matematičara ..., premda smo ili bismo trebali biti najbolji suci prikladnosti ili korisnosti primjene ovih disciplina na posebno područje u kojemu mi imamo ili bismo trebali imati najveću kompetenciju” (Almond, 1966.: 878).

Na ovom je mjestu dobro referirati se na *Better than Plowing* gdje se Buchanan pita ‘zašto nastavljam raditi?’. Odgovor glasi: “Ponajprije zato što sam autor “koji uživa živjeti u svom svijetu, ... za koji neki kritičari tvrde da je fikcionalan, ali koji branim kao vjerojatno dostižan teritorij. Premda sam možda jedno stoljeće zakasnio’ nikad nisam namjeravao uvjeravati publiku u kvalitete svojih argumenata, nego ih pridobiti u živoj diskusiji” (Buchanan, 1992.: 156).

Literatura

- Almond, Gabriel, 1966.: Political Theory and Political Science, *American Political Science Review*, (60) 4: 868-878
- Barry, Brian, 1975.: On Analogy, *Political Studies*, (23) 2-3: 86-102
- Barry, Norman, 1979.: *Hayek's Social and Economic Philosophy*, MacMillan, London
- Beetham, David, 1993.: Four Theorems about market and democracy, *European Journal of Political Research*, 23: 187-201
- Buchanan, M. James, 1966.: An Individualistic Theory of Political Process, u: Easton, David (ur.), *Contemporary Political Theory*, Prentice-Hall Inc Englewood Cliffs: 25-45
- Buchanan, M. James, 1979.: *What Economists should do?*, Free Press, Indianapolis
- Buchanan, M. James, 1984.: Politics without Romance: A Sketch of a Positive Public Choice Theory and its Normative Implications, u: Buchanan, M. James/ Tollison, R. D. (ur.), *Theory of Public Choice-II*, University of Michigan Press, Ann Arbor: 11-22
- Buchanan, M. James, 1986.: *Liberty, Market and State: Political Economy in the 1980s*, Wheatsheaf Books/Harvester Press, Brighton
- Buchanan, M. James, 1987.: The Constitution of Economy, *American Economic Review*, (77) 3: 243-250
- Buchanan, M. James, 1987.a: Constitutional Economics, *New Palgrave Dictionary*, Macmillan, London: 585-590
- Buchanan, M. James, 1989.: *Explorations into Constitutional Economics*, Texas A & M University Press
- Buchanan, M. James, 1992., *Better than Plowing, and Other Personal Essays*, The University of Chicago Press, Chicago/London
- Coleman, James, 1987.: Competition and Cooperation, *Ethics*, 98: 72-90
- Easton, David, 1997.: Future of Postbehavioral Phase in Political Science, u: Monroe R., Kristen (ur.), *Contemporary Empirical Political Theory*, 13-47
- Hamlin, Alan, 1984.: Public Choice, Markets and Utilitarianism, u: Whynes, K. David (ur.), *What is Political Economy*, Basil Blackwell: 16-139
- Hargreaves, Shaun/ Hollis, Martin, 1984.: Bread and Circumstances: The Need for Political Economy, u: Whynes, K. David (ur.), *What is Political Economy*, Basil Blackwell: 7-31
- Hayek, A. Friedrich, 1989.: Principi liberalnog društvenog poretka, *Dometi*, (22) 1: 73-83
- Hayek, A. Friedrich, 1997.: Konkurencija kao pronalazački postupak, u: Prychitko, David/ Čučković, Nevenka (ur.), 1997., *O slobodnom tržištu: klasični eseji/ Ludwig von Mises i Friedrich A. Hayek*, MATE, Zagreb: 121-131
- Gligorov, Vladimir, 1988.: Virginija ideja, *Ekonomika politika*, 1877: 37
- Gray, John, 1999.: *Liberalizam*, Politička kultura, Zagreb
- Knight, Frank, 1963.: *On the History and Method of Economics: Selected Essays*, The University of Chicago Press, Chicago

- McKenzie, B. Richard, 1984.: Introduction, u: Richard B. McKenzie (ur.), *Constitutional Economics*, Lexington Books, Lexington: 1-19
- Mueller, Dennis, 1976.: Public Choice: Survey, *Journal of Economic Literature*, 14: 395-433
- Petak, Zdravko, 1991.: Nova politička ekonomija Jamesa Buchanana, *Politička misao*, (28) 3: 41-50
- Raisman, David, 1990.: *The Political Economy of James Buchanan*, Texas A&M University Press
- Riker, William, 1988.: The Place of political science in public choice, *Public Choice*, 57: 24-257
- Romer, Thomas, 1988.: On James Buchanan's Contributions to Public Economics, *Journal of Economic Perspectives*, (2) 4: 165-179
- Smith, Adam., 1986.: *The Wealth of Nations*, Penguin Books, London
- Vaughn, I. Karen, 1984.: Constitutional Economics: Themes and Reflections, u: Richard B. McKenzie (ur.), *Constitutional Economics*, Lexington Books, Lexington: 239-247
- Weede, Erich, 1992.: Demokracija i kapitalizam, *Politička misao*, (29) 4: 110
- Voigt, Stefan, 1997.: Positive constitutional economics: A survey, *Public Choice*, 90: 11-53

Tonči Kursar

*BUCHANAN'S CONCEPT OF POLITICAL ECONOMY: FROM
ECONOMIES AS EXCHANGE TO CONSTITUTIONAL POLITICAL
ECONOMY*

Summary

The author looks into Buchanan's contribution to the contemporary political economy. His starting point is that Buchanan's concept of economy as exchange links political science and economics, showing that this is feasible, since Buchanan has rejected the theory of allocation, a standard in economics, and promoted the market theory based on exchange. The theory of allocation is dubious for Buchanan since it reduces the subject of economics to a set of problems and not to a characteristic form of human activity. That is why he uses the concept of *simbiotics*, meaning the attitude based on the study of links among various actors that are beneficial for all. Buchanan's basic concept evolved and was shaped in the 1980s in the form of the constitutional political economy. Constitutional political economy is an attempt to explain the possibilities of different legal-constitutional rules that determine the basic framework for selecting the economic and political actors. The author claims that for political science particularly important is the fact that Buchanan defines this type of political economy as a redux of the political in economics. In this way on the one hand it became questionable in economics as a discipline, and on the other more acceptable for political science. However, the fact that Buchanan's work transcends the rigid boundaries of social disciplines does not mean that he unreservedly paves the way for political science. On the contrary, Buchanan is pursuing such a fundamental revision of the rigid boundaries among disciplines in social sciences that it may challenge the present status of political science.

Key words: economy, economy as exchange, public choice, constitutional political economy, political science

Mailing address: Fakultet političkih znanosti, Lepušićeva 6, HR 10 000
Zagreb. *E-mail:* tkursar@fpzg.hr